

AGNIESZKA NALEWAJEK¹

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa

ORCID 0000-0001-5155-4511

UZUPEŁNIENIE DO ITINERARIUM KRÓLA KAZIMIERZA JAGIELLOŃCZYKA W DRUGIEJ POŁOWIE 1470 R.

Supplement to the itinerary of King Casimir Jagiellon in the second half of 1470

Abstract

The source basis for completing the itinerary of King Casimir Jagiellon in the second half of 1470 are fragments of an account book placed in the volume bearing the number 338, which belongs to Branch 1 Royal Accounts of the Crown Treasury Archive Group in the Central Archives of Historical Records in Warsaw. The manuscript contains accounts drawn up by court treasurer Tomasz Trąmbczyński. The preserved part of the book includes statements of royal revenues and consists of payrolls for courtiers as well as lists of expenses for other current needs of the ruler and his wife of the second half of 1470.

Keywords: Itineraries of the Jagiellonians, king Casimir Jagiellon, queen Elisabeth Habsburg, royal accounts, court treasurer Tomasz Trąmbczyński

Abstrakt

Podstawę źródłową umożliwiającą uzupełnienie itinerarium króla Kazimierza Jagiellończyka w drugiej połowie 1470 r. stanowią fragmenty książki rachunkowej umieszczone w tomie o sygnaturze 338, który należy do Oddziału 1 Rachunki Królewskie Zespołu Archiwum Skarbu Koronnego w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Rękopis zawiera rachunki sporządzane przez podskarbiego nadwornego Tomasza Trąmbczyńskiego. Zachowana część książki obejmuje zestawienia przychodów monarszych oraz składa się z list płac dla dworzan, a także wykazów wydatków na inne bieżące potrzeby władcy i jego żony z drugiej połowy 1470 r.

Słowa kluczowe: Itineraria Jagiellonów, król Kazimierz Jagiellończyk, królowa Elżbieta Habsburg, rachunki królewskie, podskarbi nadworny Tomasz Trąmbczyński

¹ Dr Agnieszka Nalewajek – adiunkt w Katedrze Historii Nowożytnej w Instytucie Historii WNHS UKSW w Warszawie. Prowadzi badania nad kulturą i społeczeństwem staropolskim, polskim dworem królewskim, rodami szlacheckimi. email: a.nalewajek@uksw.edu.pl.

Grażyna Rutkowska, której śmierć wstrzymała realizację zaplanowanych kolejnych tomów serii „Itineraria Jagiellonów”, wniosła do studiów nad epoką jagiellońską w Polsce niezwykle ważną pomoc warsztatową, jaką stanowi opracowane na nowo w wyniku wieloletnich badań i kwerend itinerarium króla Kazimierza Jagiellończyka². W przygotowaniu tomu rozpoczynającego serię przyświecał jej cel nie tylko ustalenia miejsc i czasu pobytów królewskich, lecz także zebrania wszelkich przekazów źródłowych poświadczających obecność władcy w danej miejscowości. Zestawione przez Grażynę Rutkowską itinerarium opiera się na chronologicznym wykazie miejsc z datami ramowymi bytności monarchy oraz zawiera daty dzienne i informacje źródłowe potwierdzające obecność króla w danym dniu³. Włączenie do itinerarium dokumentacji źródłowej wymagało zebrania wiadomości z rozmaitych świadectw oraz przekazów historycznych. Doktor Rutkowska pisała: „Praca nad każdym itinerarium jest niesłychanie żmudna, czasochłonna i trwająca latami. Jest to prawdziwa «archeologia źródeł», bo do każdego źródła trzeba dotrzeć, ocenić jego wiarygodność i nieustannie sięgać do przekazów różnej proveniencji od dokumentów, po kroniki, roczniki, latopisy, źródła rachunkowe czy księgi miejskie”⁴. Trzeba też zaznaczyć, że do niektórych źródeł niełatwo można dotrzeć ze względu na ich rozproszenie bądź fragmentaryczność.

Powyższe uwagi można odnieść do fragmentów księgi rachunkowej z 1470 r., które znajdują się w tomie o sygnaturze 338 z serii Rachunki Królewskie Zespołu Archiwum Skarbu w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie⁵. Zachowana część księgi umieszczona została wraz z pozostałościami rejestrów rachunkowych z czasów Jana Olbrachta oraz spisu familii, która wchodziła w skład dworu Władysława Jagiełły w 1433 r.⁶ Rachunki nadworne z 1470 r. mają formę częściowo zapisanego fragmentu foliału obejmującego 35 kart. Jedna z nich znajduje się po skłádce zawierającej początek rejestru przychodów królewskich Jana Olbrachta z 1492 r.⁷ Rękopis z 1470 r. stanowi najprawdopodobniej najwcześniejszy zachowany fragment rachunków królewskich Kazimierza Jagiellończyka, który dotychczas nie był znany badaczom tej epoki⁸. Nie został on również wykorzystany w pracach nad itinerarium władcy przez Grażynę Rutkowską, która sięgnęła do opublikowanych rachunków podskarbińskich oraz rachunków wielkorządowych z lat panowania króla Kazimierza Jagiellończyka⁹. Wychodząc z założeń metodologicznych przyświecających wydanemu

² G. Rutkowska, *Itinerarium króla Kazimierza Jagiellończyka 1440-1492*, Warszawa 2014.

³ R. Krajniak, *Itineraria Jagiellonów. Uwagi i uzupełnienia do kolejnych tomów serii*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym”, 44/2018, nr 1, s. 149-167.

⁴ Cytat pochodzi z pisma pani dr Grażyny Rutkowskiej z dnia 8 czerwca 2017 r., który dostałam w związku z prowadzonymi pracami nad piątym tomem serii „Itineraria Jagiellonów” obejmującym itinerarium króla Jana Olbrachta.

⁵ AGAD Archiwum Skarbu Koronnego, Oddział 1 Rachunki Królewskie, sygn. 338, k. 2-27, 43 (dalej cyt. jako Rachunki Królewskie, sygn. 338).

⁶ Tamże, k. 1, 35-38, 44-51.

⁷ Tamże, k. 35-38, 43.

⁸ Z rachunków tych korzystam w artykule: *O liczebności dworu królewskiego Kazimierza Jagiellończyka w świetle spisów dworzan z 1470 i 1478 r.*, „Res Historica”, 52/2021, s. 61-83.

⁹ G. Rutkowska, *Itinerarium...*, s. 56-57; *Rachunki królewskie z lat 1471-1472 i 1476-1478*, oprac. S. Gawęda, Z. Perzanowski, A. Strzelecka, Wrocław 1960; *Rachunki wielkorządowe krakowskie z lat 1461-2 i 1471*, wyd. S. Krzyżanowski, „Archiwum Komisji Historycznej”, 11/1909-1913, s. 466-525; *Rachunki wielkorządowe krakowskie z 1471 r.*, wyd. R. Grodecki, „Archiwum Komisji Historycznej”, Seria 2, 4/1951, s. 365-434.

itinerarium monarchy, należy je uzupełnić informacjami z zachowanego fragmentu rachunków nadwornych dotyczących roku 1470.

Ocalały rękopis zawiera rachunki sporządzone przez Tomasza Trąmbczyńskiego, który po awansie na podskarbiego nadwornego w 1469 r. prowadził księgi rachunkowe władcy¹⁰. Obejmuje zestawienie przychodów monarszych, które wpłynęły na ręce Trąmbczyńskiego w okresie od czerwca do września 1470 r. z przeznaczeniem na honoraria dla dworzan za udział z pocztami konnymi w podróży królewskiej na Ruś, gdzie w Kamieńcu Podolskim Kazimierz Jagiellończyk miał przyjąć hołd hospodara mołdawskiego Stefana III Wielkiego¹¹. Zawiera też wykaz przychodów wpłaconych do podskarbiego Trąmbczyńskiego po zakończeniu pobytu monarszego na Rusi¹². Fragmenty księgi w głównej mierze składają się z list płac za służbę oraz wykazów wydatków nadwornych na bieżące potrzeby władcy oraz jego żony w okresie do końca 1470 r. Na jednej z kart znajduje się rejestr płac dla dworzan i pokojowców królowej, spisy obsady kaplic królowej i króla, służących przy skarbcu monarszym oraz wykaz innych wydatków nadwornych¹³. Następnie umieszczone zostały rejestry wypłat dla dworzan i pokojowców królewskich biorących udział w wyprawie na Ruś¹⁴. Dalsza część rękopisu obejmuje bieżące wykazy wydatków nadwornych¹⁵. Rachunki te prawdopodobnie sporządzane były jako czystopis i miały przypuszczalnie znaleźć się w księdze rachunkowej złożonej z rejestrów przychodów, zestawień płac dla dworzan oraz wykazów wydatków królewskich z całego 1470 r. W trakcie jego spisowania Tomasz Trąmbczyński nanosił adnotacje i poprawki oraz umieszczał zapisy podręczne, co mogło spowodować, że fragmenty te finalnie nie weszły w skład księgi rachunków królewskich Kazimierza Jagiellończyka z roku 1470.

Informacje o wpłatach sum z przychodów królewskich oraz wydatki nadworne odnotowane w rękopisie z reguły są datowane, ale nie zawsze podawana jest miejscowość, w której były dokonywane. Podskarbi nadworny zwykle znajdował się w miejscu przebywania władcy, dlatego daty umieszczone w rachunkach z reguły wskazują na obecność króla w tym czasie w danej miejscowości.

Wzmianki źródłowe potwierdzające miejsca pobytów władcy w drugiej połowie 1470 r. zestawione przez Grażynę Rutkowską w oparciu o źródła dokumentowe oraz zapisy w *Rocznikach* Jana Długosza wskazują, że Kazimierz Jagiellończyk od 10 maja do 19 czerwca przebywał w Nowym Mieście Korczynie. 24 czerwca poświadczony jest pobyt władcy

¹⁰ Tomasz Trąmbczyński (zm. 1479) – podskarbi nadworny (1469-1479). *Urzednicy centralni i nadworni Polski XIV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Chłapowski i in., red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1992, nr 777.

¹¹ Regestrum perceptorum florenorum pro expeditionem curiensium transeuntium cum domino Rege versus terras Russie also versus civitatem Camyenyecz ad recipiendum omagium a Stephano Voyevoda Moldavie a me Thomam Thranbczynsky de anno domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo. Rachunki Królewskie, sygn. 338, k. 2, 2v, 43, 43v.

¹² Tamże, k. 10, 10v, 11.

¹³ Regestrum super distributis pro curiensibus et cubicularis Serenissime domine Regine de anno domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo. Tamże, k. 3, 3v.

¹⁴ Regestrum distributorum florenorum superius per me Thomam Thranbczynsky canonicum pozaniensium pro expeditionem curiensium et cubiculariorum transeuntium cum Serenissimo domino et domino Kazimiro Dei gratia Rege Polonie, Magno Duce Lithwanie, Russie, Prussieque domino et herede versus Camyenyecz ad recipiendum omagium a Stephano Voyevoda Moldavie de anno domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo. Tamże, k. 5, 5v, 6, 6v, 7, 7v. Sequitur regestrum cubiculariorum Serenissimi domini Regis euntium cum sua Serenitate versus civitatem Kamyenyecz de anno domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo. Tamże, k. 9, 9v.

¹⁵ Tamże, k. 15, 15v, 16, 16v, 17, 17v, 18, 18v, 19, 19v, 20, 20v, 21, 21v, 22, 22v, 23, 23v, 24, 24v, 25, 25v, 26, 26v, 27.

w Radomiu, a od 26 czerwca do 2 lipca król znów znajdował się w Nowym Mieście Korczynie. Później Kazimierz Jagiellończyk był w Krakowie, gdzie jego obecność w dniach 9 i 10 lipca potwierdzają dokumenty, a pobyt ten miał trwać do 13 lipca. Tego dnia król rozpoczął podróż na Ruś, co wiadomo z *Roczników* Długosza. Dziejopis podał, że Kazimierz Jagiellończyk wyruszył z Nowego Miasta Korczyna, które opuścił po 11 tygodniach spędzonych w tym miejscu¹⁶.

Z tego czasu pochodzą pierwsze zapisy w rachunkach podskarbiego nadwornego Tomasza Trąmbczyńskiego z 1470 r. Początkowo odnotowując datyienne wpłat sum na uposażenie dworzan konnych w związku z wyprawą na Ruś, które dostał w dniach 14, 15, 16, 19, 22 i 27 czerwca oraz 10 lipca 1470 r., nie podawał, gdzie otrzymywał odnotowane sumy. Pełną datację zamieścił przy wpłacie kwoty przekazanej mu 12 lipca w Nowym Mieście Korczynie przez Jana Długosza starszego¹⁷. Zapis świadczący o obecności dworu królewskiego w tej miejscowości tuż przed wyjazdem Kazimierza Jagiellończyka na Ruś uwiarygadnia informacje przekazane z autopsji przez autora w *Rocznikach* na temat czasu i miejsca rozpoczęcia podróży władcy do Lwowa, które według Długosza miało nastąpić 13 lipca z Nowego Miasta Korczyna. Prawdopodobnie król w dniach 12-13 lipca przebywał w Nowym Mieście Korczynie, a nie w Krakowie, jak widnieje w itinerarium¹⁸. Zapisy Tomasza Trąmbczyńskiego w rejestrze przychodów nie przeczą, że w dniach 9-10 lipca Kazimierz Jagiellończyk był obecny w Krakowie. Podskarbi nadworny odnotował przyjęcie 10 lipca wpłat od krakowskiego rajcy Jana Wierzyńka, mieszczanina Kaspra Bara oraz od kanonika Jana Długosza młodszego¹⁹. Być może przebywał wtedy u boku króla w Krakowie, ale miejsce nie zostało podane w rejestrze rachunkowym. W informacji mówiącej, że przed wyprawą na Ruś król przez 11 tygodni przebywał w Nowym Mieście Korczynie, umieszczonej w *Rocznikach* Długosz zwrócił uwagę na długi czas pobytu władcy w tym miejscu, co nie przeczy odbyciu przez niego krótkiego wyjazdu do Krakowa w przededniu zaplanowanej podróży do Kamieńca. Zresztą dziejopis zaznaczył obecność króla w Krakowie, przedstawiając rozkład wydarzeń w pierwszej połowie roku²⁰.

W itinerarium za Długoszem podane są informacje dotyczące przebiegu trasy podróży królewskiej do Lwowa przez Tarnów, Pilzno, Ropczyce oraz Przemyśl. Poza miejscowością Pilzno, do której władca dotarł 14 lipca, co potwierdzone jest zachowanym dokumentem monarszym, brakuje w źródłach uwzględnionych przy ustalaniu itinerarium informacji o datach dziennych przyjazdu króla do miast położonych na trasie do Lwowa²¹. W rachunkach znajduje się zapis, z którego wynika, że 17 lipca wyprawa dotarła do miejscowości Kańczuga²². Jest to jedyna wiadomość, dzięki której można uzupełnić trasę podróży królewskich Kazimierza Jagiellończyka z okolic Krakowa na Ruś o przejazd przez to miasteczko²³. Jego

¹⁶ G. Rutkowska, *Itinerarium...*, s. 227-228.

¹⁷ Rachunki Królewskie, sygn. 338, k. 2.

¹⁸ G. Rutkowska, *Itinerarium...*, s. 228.

¹⁹ Rachunki Królewskie, sygn. 338, k. 2.

²⁰ *Joannis Długossi Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*, lib. XII: 1462-1480, Kraków 2005, s. 252.

²¹ G. Rutkowska, *Itinerarium...*, s. 228.

²² Rachunki Królewskie, sygn. 338, k. 2.

²³ G. Rutkowska, *Itinerarium...*, s. 362.

właścicielami byli Pileccy, a w 1470 r. należało do Jana z Pilczy, wojewody krakowskiego²⁴. Trasa podróży królewskiej wiodła zapewne przez Łańcut do Kańczugi, ponieważ pierwsza z tych miejscowości także była w tym czasie własnością wojewody Jana Pileckiego²⁵. Informacji o miejscu pobytu brakuje w zapisie podskarbiego nadwornego z 19 lipca²⁶. We wpisie dotyczącym wpłaty, którą przekazano mu dnia następnego, Trąmbczyński podał, że 20 lipca znajdowali się w Przemyśle²⁷. Przymuszczalnie król mógł zawitać do Przemyśla dzień wcześniej i zrobić tu krótką przerwę w podróży.

W itinerarium Kazimierza Jagiellończyka z 1470 r. nie jest znana data dzienna przyjazdu władcy do Lwowa. Pobyt króla w mieście poświadczony jest w źródłach dokumentowych od 31 lipca. Długosz w *Rocznikach* nie podał daty przybycia władcy do Lwowa, ale odnotował, że Kazimierz Jagiellończyk spędził tu 10 tygodni, a następnie opuścił miasto 22 września, udając się do Lublina²⁸. Rachunki Tomasza Trąmbczyńskiego zawierają kilka zapisów o wpłatach, które miały miejsce w różnych dniach sierpnia 1470 r. podczas pobytu dworu królewskiego we Lwowie. Odnotowane są w nich wpłaty na uposażenie dworzan konnych dokonane 7, 8, 16, 20 i 23 sierpnia²⁹. Ponadto zawierają zapisy dotyczące kolejnych wpłat, które miały miejsce 28 i 29 sierpnia, a także 7, 11, 15, 19, 20 i 21 września³⁰. Jest też zapiska o wpłacie we Lwowie 22 września³¹. Podskarbi Trąmbczyński odnotował również szereg wydatków, które miały miejsce we Lwowie w dniach od 19 do 22 września³². Źródła dokumentowe wykorzystane w itinerarium poświadczają, że władca przebywał tam do 20 września³³. Zapisy w rachunkach umożliwiają uzupełnienie brakujących danych dla ostatnich dni pobytu Kazimierza Jagiellończyka w Lwowie.

Rachunki przynoszą informacje potwierdzające opartą w itinerarium na *Rocznikach* Długosza datę dzienną wyjazdu króla ze Lwowa, czyli sobotę 22 września. Na ich podstawie wiadomo, że po opuszczeniu Lwowa władca zatrzymał się w Kamionce, gdzie następnego dnia, w niedzielę 23 września, uczestniczył w nabożeństwie³⁴. Miejscowość była położonym niedaleko Lwowa miastem królewskim z zamkiem, w którym w tym okresie działalność fundacyjną prowadził podkomorzy lwowski Jerzy Strumiłło, stąd też nazywana była Kamionką Strumiłowską³⁵. W itinerarium Kazimierza Jagiellończyka nie występowała z powodu braku informacji źródłowych wskazujących, że władca zatrzymywał się w tym miejscu³⁶.

²⁴ E. Wac, *Kilka uwag o działalności gospodarczej panów z Pilczy w XIV-XVI wieku*, „Annales Academiae Pedagogicae Cracoviensis. Studia Historica”, 3/2004, s. 479-480.

²⁵ Tamże.

²⁶ Rachunki Królewskie, sygn. 338, k. 6v.

²⁷ Tamże, k. 2v.

²⁸ G. Rutkowska, *Itinerarium...*, s. 228-229.

²⁹ Rachunki Królewskie, sygn. 338, k. 2v.

³⁰ Tamże, k. 43, 43v.

³¹ Tamże, k. 10.

³² 19 IX: Rachunki Królewskie, sygn. 338, k. 15; 20 IX: k. 7, 15v; 21 IX: k. 7, 15, 15v; 22 IX: k. 16.

³³ G. Rutkowska, *Itinerarium...*, s. 229.

³⁴ Rachunki Królewskie, sygn. 338, k. 16, 16v.

³⁵ S. Tylus, *Dokumenty kaplicy zamkowej w Kamionce Strumiłowskiej (archidiecezja lwowska)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 69/1998, s. 9.

³⁶ G. Rutkowska, *Itinerarium...*, s. 362.

Wiadomości w itinerarium na temat przebiegu trasy podróży królewskiej ze Lwowa do Lublina przez Belz i Hrubieszów opierają się głównie na *Rocznikach* Jana Długosza oraz źródłach dokumentowych, które poświadczają pobyt królewski w Hrubieszowie od 29 września do 1 października. Nie jest znana data przyjazdu władcy do Lublina ani czas, kiedy opuścił miasto³⁷. Na podstawie zapisów w rachunkach podskarbińskich Trąmbszyńskiego można potwierdzić obecność Kazimierza Jagiellończyka w Belzie, jednakże wzmianka dotycząca pobytu króla w tym miejscu nie zawiera daty dziennej³⁸. Z itinerarium wynika, że następnie władca przez kilka dni przebywał w Hrubieszowie, gdzie w jego obecności 29 września odbył się sąd nadworny, a czas pobytu królewskiego w tym miejscu jest poświadczony, jak już wcześniej wspomniano, do 1 października³⁹. Obecność Kazimierza Jagiellończyka 29 i 30 września w Hrubieszowie potwierdzają wykazy rachunkowe, w których odnotowane są wpłaty i wydatki dokonane w tych dniach⁴⁰. W świetle wydobytych z nich informacji w tym miejscu pobyt królewski przedłużył się do 4 października. Wskazuje na to zapis, w którym Tomasz Trąmbszyński podał zarówno miejscowość, jak i tę datę dzienną⁴¹.

Rachunki podskarbiego stanowią podstawę do ustalenia dalszego przebiegu podróży monarszej do Lublina. Odnotowują kolejną miejscowość położoną na trasie przejazdu królewskiego, Wojsławice, w których władca zatrzymał się w dniu 5 października⁴². Przez Wojsławice, które jako dobra namiestnika Królestwa Jana z Czyżowa (zm. 1458) stały się ośrodkiem miejskim, a także prawdopodobnie siedzibą wzniesionego wtedy zamku, władca zapewne udał się do Krasnegostawu. Spośród miejscowości położonych na trasie przejazdu królewskiego podskarbi odnotował w rejestrze Mełgiew, przez którą dwór przemieścił się w niedzielę 7 października⁴³. Była to wieś położona w odległości 15 kilometrów na wschód od Lublina⁴⁴. Najprawdopodobniej, przejeżdżając przez tę miejscowość, król Kazimierz Jagiellończyk w tym samym dniu, czyli w niedzielę 7 października, przybył do Lublina.

Pobyt władcy w mieście potwierdzają zapisy dotyczące wydatków na potrzeby związane z jego osobą, które miały miejsce 8 oraz 10 października. Następnie w wykazie wydatków Tomasz Trąmbszyński zaznaczył w dniu 12 października nieobecność króla, który opuścił Lublin⁴⁵. Itinerarium Kazimierza Jagiellończyka podaje w oparciu o informacje odnotowane w *Rocznikach* przez Jana Długosza, że władca udał się z Lublina na zjazd do Nowego Miasta Korczyzna⁴⁶. Według Długosza w Lublinie pozostała królowa Elżbieta, która po kilkudniowej przerwie na odpoczynek udała się do Radomia, gdzie miała dołączyć do króla⁴⁷. Z rachunków wynika, że podskarbi Tomasz Trąmbszyński znajdował się wtedy przy królowej w Lublinie.

³⁷ Tamże, s. 229.

³⁸ Rachunki Królewskie, sygn. 338, k. 15v.

³⁹ G. Rutkowska, *Itinerarium...*, s. 229.

⁴⁰ Rachunki Królewskie, sygn. 338, k. 10, 16, 16v, 17.

⁴¹ Tamże, k. 16v.

⁴² Tamże.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ *Słownik historyczno-geograficzny województwa lubelskiego w średniowieczu*, oprac. S. Kuraś, Warszawa 1983, „Dzieje Lubelszczyzny”, t. 3, s. 150.

⁴⁵ Rachunki Królewskie, sygn. 338, k. 16v.

⁴⁶ G. Rutkowska, *Itinerarium...*, s. 229.

⁴⁷ *Joannis Długossi Annales...*, s. 257.

W tej sytuacji odnotowując kwotę wpłaconą 14 października, zaznaczył, że król przebywał wtedy w Nowym Mieście Korczynie⁴⁸.

Dzięki rachunkom prowadzonym przez Trąmbczyńskiego wiadomo, że królowa Elżbieta wraz z częścią członków dworu królewskiego po wyjeździe Kazimierza Jagiellończyka pozostawała w Lublinie do 15 października⁴⁹. Z zapisów wynika, że podskarbi prowadził w tym czasie przygotowania związane z planami dotyczącymi dalszej podróży królowej. Zwraca uwagę informacja o miejscowości Rzeczycza, do której 12 października posłał osobę zwaną *kathny*⁵⁰. Rzeczycza była wsią położoną w niewielkiej odległości od Kazimierza Dolnego, gdzie znajdowała się przeprawa przez Wisłę⁵¹. Królowa Elżbieta w poniedziałek 15 października, po ofiarowaniu mszy w uroczystość św. Jadwigi, opuściła Lublin i udała się do Kazimierza Dolnego⁵². Przymuszczalnie trasa przejazdu królowej wiodła przez wspomnianą wyżej Rzeczycę. Wydaje się, że królowa mogła zatrzymać się wcześniej na zamku w Wąwolnicy położonym na trasie jej podróży⁵³. W rachunkach spisywanych przez podskarbiego Trąmbczyńskiego znajduje się wydatek na przewoźników w Kazimierzu (*navigatorii in Kazimirze*), przy pomocy których królowa przepłynęła się przez Wisłę⁵⁴. Przeprawa odbyła się zapewne 16 października. Następnego dnia, 17 października, rachunki poświadczają pobyt królowej w Zwolenu. W kolejnych dniach królowa Elżbieta przebywała w Jedlni, gdzie odnotowano w rachunkach jej obecność 21 października⁵⁵. Królowa oczekiwała tam na przyjazd króla z Nowego Miasta Korczyna.

Obecność władcy na odbywającym się w Nowym Mieście Korczynie zjeździe szlachty ziemi krakowskiej w dniach 17-19 października w itinerarium poświadczają informacje źródłowe pochodzące z dokumentów⁵⁶. Następnym miejscem odwiedzionym przez Kazimierza Jagiellończyka był Święty Krzyż, gdzie Kazimierz Jagiellończyk odbył pielgrzymkę w drodze do Radomia. Itinerarium opiera się tu na wiadomościach z *Roczników* Jana Długosza, które nie zawierają dat dziennych pielgrzymki ani informacji o dacie przyjazdu władcy do Radomia⁵⁷. Na podstawie zapisów w rachunkach wiadomo, że przed przybyciem do Radomia król w Jedlni spotkał się z królową i następnie małżonkowie przebywali razem podczas kolejnych podróży po kraju. Wspólny pobyt pary królewskiej w Jedlni jest poświadczony informacją z rachunków w dniu 25 października⁵⁸. Następnego dnia Kazimierz Jagiellończyk odwiedził przejazdem Radom podczas podróży na sejm do Piotrkowa⁵⁹. Według rachunków

⁴⁸ Rachunki Królewskie, sygn. 338, k. 18.

⁴⁹ 12 X: Rachunki Królewskie, sygn. 338, k. 10, 16v, 17; 13 X: tamże, k. 16v, 17, 18v; 14 X: tamże, k. 10, 18v; 15 X: k. 18v.

⁵⁰ Rachunki Królewskie, sygn. 338, k. 16v. Określenie to być może oznaczało kata. Pojawiło się także w rachunkach królewskich Jana Olbrachta. Zob. A. Nalewajek, *Na królewskim dworze Jana Olbrachta*, „Roczniki Humanistyczne”, 59/2011, z. 2, s. 75, przypis 232.

⁵¹ *Słownik historyczno-geograficzny województwa lubelskiego...*, s. 170-171.

⁵² Rachunki Królewskie, sygn. 338, k. 18v.

⁵³ *Słownik historyczno-geograficzny województwa lubelskiego...*, s. 229-232.

⁵⁴ Na polecenie królowej dostali oni 10 groszy. Rachunki Królewskie, sygn. 338, k. 18v.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Król nie mógł znajdować się w Nowym Mieście Korczynie 12 października 1470 r., jak to zostało uwzględnione w itinerarium na podstawie materiałów dokumentowych. Zob. G. Rutkowska, *Itinerarium...*, s. 229.

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ Rachunki Królewskie, sygn. 338, k. 18v.

⁵⁹ Tamże, k. 10, 18v, 20.

dzień później, czyli 27 października, władca zatrzymał się w Skrzynnie⁶⁰. Obecność króla w tej miejscowości tego dnia potwierdza odnotowany w itinerarium dokument⁶¹. Kolejną miejscowością poświadczoną w rachunkach podskarbińskich, do której władca dotarł 28 października, było Opoczno⁶².

Itinerarium na podstawie *Roczników* Jana Długosza podaje, że do Piotrkowa Kazimierz Jagiellończyk zawiał 29 października⁶³. Wiadomość tę potwierdza zapis w rachunkach z tą datą dzienną⁶⁴. Obecność władcy na sejmie w Piotrkowie pozostawiła liczne informacje w zachowanych rachunkach, którymi można uzupełnić datyienne oraz poświadczenia pobytu zestawione w itinerarium króla Kazimierza. W źródle tym odnotowano szereg wydatków datowanych na ostatnie dni października, a także na pierwszy tydzień listopada i kolejne dni tego miesiąca, aż do 25 listopada⁶⁵. Ustalono w itinerarium, że władca przebywał w Piotrkowie do 27 listopada. Następnym etapem podróży pary królewskiej po zakończeniu sejmu była, jak przyjęto w zestawionym itinerarium za *Rocznikami* Długosza, wyprawa do Poznania połączona z pielgrzymką do znajdującego się tam sanktuarium Bożego Ciała⁶⁶.

Informacje o wyjeździe królewskim do Poznania są w itinerarium władcy nieliczne. W ich świetle potwierdzona jest obecność Kazimierza Jagiellończyka w Koninie 2 grudnia. Pobyt w Poznaniu, poza *Rocznikami* Jana Długosza, jest poświadczony przez zapisy w księgach ziemskich w związku z udziałem króla w sądzie nadwornym 6 grudnia⁶⁷. Rachunki zawierają informacje potwierdzające, że władca udał się do Poznania przez Łęczycę, w której zatrzymał się 30 listopada⁶⁸. Czas pobytu Kazimierza Jagiellończyka w Poznaniu poświadczony jest przez to źródło nie najlepiej, co mogło wynikać z zatrzymania się nadwornego podskarbiego w tych dniach w Łęczycy, lub jego pomyłkowego podawania miejsca pobytu w rachunkach⁶⁹. Przy jednym z wydatków w dniu 1 grudnia zaznaczył, że miał związek z podróżą królowej do Poznania⁷⁰. Trąmbczyński odnotował do połowy grudnia szereg zapisów z datami dziennymi, które albo nie zawierają informacji o miejscowości, albo wymieniana jest w nich Łęczycza⁷¹. Na ich podstawie można zauważyć, że u boku władcy podskarbi był znów obecny 14 grudnia⁷². Wyjazd królewski z Łęczycy do Poznania odbywał się w dniach 1-14 grudnia. Wizyta w Poznaniu mogła przypaść od 4 lub 5 grudnia i potrwać do 10-11 grudnia.

Z itinerarium wiadomo, że w drodze powrotnej Kazimierz Jagiellończyk zatrzymał się w Kole w dniach 13-14 grudnia, a 15 grudnia władca znajdował się już w Łęczycy. Następnie

⁶⁰ Tamże, k. 10, 19, 20, 21.

⁶¹ G. Rutkowska, *Itinerarium...*, s. 229.

⁶² Rachunki Królewskie, sygn. 338, k. 19, 21.

⁶³ G. Rutkowska, *Itinerarium...*, s. 229.

⁶⁴ Rachunki Królewskie, sygn. 338, k. 20.

⁶⁵ 30 X: Rachunki Królewskie, sygn. 338, k. 19; 31 XI: k. 19, 20; 1 XI: k. 19, 20; 2 XI: k. 20; 3 XI: k. 19; 4 XI: k. 19, 20; 5 XI: k. 19, 20v; 6 XI: k. 19v, 20v; 8 XI: k. 20v; 9 XI: k. 20v; 10 XI: k. 21v; 11 XI: k. 20v, 21v; 18 XI: k. 21v; 20 XI: k. 20v; 22 XI: k. 23v; 25 XI: k. 24.

⁶⁶ G. Rutkowska, *Itinerarium...*, s. 229-230.

⁶⁷ Tamże, s. 230.

⁶⁸ Rachunki Królewskie, sygn. 338, k. 22, 23v.

⁶⁹ Tamże, k. 24, 25v.

⁷⁰ Tamże, k. 22.

⁷¹ Tamże, k. 24, 25v.

⁷² Tamże, k. 24.

udał się do Radomia, gdzie spędził święta Bożego Narodzenia⁷³. Rachunki potwierdzają pobyt króla w Łęczycy 15 grudnia. Jako kolejne miejsce odwiedzone przez władcę w źródle wskazana jest Rawa⁷⁴. Można przypuszczać, że trasa podróży królewskiej z Łęczycy do Rawy wiodła wtedy przez Łowicz, który władca odwiedzał podczas podróży w innych latach⁷⁵. Pobyt monarchy w Rawie poświadczony jest w rachunkach zapisami z datami 18 i 19 grudnia, a także przez niedatowane wzmianki⁷⁶. W drodze do Radomia władca mógł zatrzymać się w położonym na trasie przejazdu Nowym Mieście nad Pilicą. Obecność króla w Radomiu jest potwierdzona przez zapisy znajdujące się w rejestrze w dniach 22-26 grudnia⁷⁷. Według ustaleń, na których opiera się itinerarium królewskie, Kazimierz Jagiellończyk przebywał w Radomiu do 30 grudnia. Następnie udał się trasą wiodącą przez Łuków w podróż na Litwę do Wilna⁷⁸.

W rejestrze rachunkowym Tomasz Trąmbszyński odnotował pośród ostatnich wydatków z 1470 r. informację, która wskazuje, że z końcem roku para królewska wyruszyła z Radomia przez Jedlnię w kierunku Wisły, przez którą przeprawiła się za pomocą przewoźników w miejscowości Wargocin (*navigatorii in Wargoczin*)⁷⁹.

W podsumowaniu można stwierdzić, że zestawienie informacji wydobytych z rachunków podskarbińskich z 1470 z wiadomościami ustalonymi w itinerarium króla Kazimierza Jagiellończyka przez Grażynę Rutkowską przede wszystkim przyniosło wypełnienie części luk w odtworzeniu pobytów i podróży władcy w drugiej połowie 1470 r. oraz wzbogaciło wiedzę w tym zakresie o nieznane do tej pory szczegóły. Analiza ocalałego fragmentu rachunków królewskich z 1470 r. pokazuje ogromną wartość i przydatność tego rodzaju źródeł do sporządzania itinerariów późnośredniowiecznych władców polskich. Z okresu panowania Kazimierza Jagiellończyka zachowały się nieliczne pozostałości spisywanych wówczas na dworze królewskim ksiąg rachunkowych. Część z nich dopiero spotyka się z większym zainteresowaniem naukowym. Budzi to nadzieję, że itinerarium króla Kazimierza Jagiellończyka opracowane przez Grażynę Rutkowską w przyszłości doczeka się kolejnych uzupełnień podejmowanych przez badaczy epoki jagiellońskiej, jak również podjęta zostanie kontynuacja serii „Itineraria Jagiellonów”.

Bibliografia

Źródła

- AGAD Archiwum Skarbu Koronnego, Oddział 1 Rachunki Królewskie, sygn. 338.
Joannis Dlugossi Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae, lib. XII: 1462-1480, Kraków 2005.
Rachunki królewskie z lat 1471-1472 i 1476-1478, oprac. S. Gawęda, Z. Perzanowski, A. Strzelecka, Wrocław 1960.
Rachunki wielkorządowe krakowskie z lat 1461-2 i 1471, wyd. S. Krzyżanowski, „Archiwum Komisji Historycznej”, 11/1909-1913, s. 466-525.

⁷³ G. Rutkowska, *Itinerarium...*, s. 231.

⁷⁴ Rachunki Królewskie, sygn. 338, k. 10v, 25v.

⁷⁵ G. Rutkowska, *Itinerarium...*, s. 364.

⁷⁶ Rachunki Królewskie, sygn. 338, k. 10v, 25v, 26, 26v.

⁷⁷ Tamże, k. 11, 26, 26v.

⁷⁸ G. Rutkowska, *Itinerarium...*, s. 231.

⁷⁹ Rachunki Królewskie, sygn. 338, k. 27.

Rachunki wielkorządowe krakowskie z 1471 r., wyd. R. Grodecki, „Archiwum Komisji Historycznej”, Seria 2, 4/1951, s. 365-434.

Opracowania

Krajniak R., *Itineraria Jagiellonów. Uwagi i uzupełnienia do kolejnych tomów serii*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym”, 44/2018, nr 1, s. 149-167.

Nalewajek A., *Na królewskim dworze Jana Olbrachta*, „Roczniki Humanistyczne”, 59/2011, z. 2, s. 41-80.

Nalewajek A., *O liczebności dworu królewskiego Kazimierza Jagiellończyka w świetle spisów dworzan z 1470 i 1478 r.*, „Res Historica”, 52/2021, s. 61-83.

Rutkowska G., *Itinerarium króla Kazimierza Jagiellończyka 1440-1492*, Warszawa 2014.

Słownik historyczno-geograficzny województwa lubelskiego w średniowieczu, oprac. S. Kuraś, Warszawa 1983, „Dzieje Lubelszczyzny”, t. 3.

Tylus S., *Dokumenty kaplicy zamkowej w Kamionce Strumiłowskiej (archidiecezja lwowska)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 69/1998, s. 9-14.

Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV-XVIII wieku. Spisy, oprac. K. Chłapowski i in., red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1992.

Wac E., *Kilka uwag o działalności gospodarczej panów z Pilczy w XIV-XVI wieku*, „Annales Academiae Pedagogicae Cracoviensis. Studia Historica”, 3/2004, s. 475-484.